

3. SOCIALE VEILIGHEID

Volgende omschrijving is bruikbaar als definitie voor sociale veiligheid: de bescherming of het zich beschermd voelen tegen gevaar dat veroorzaakt wordt door of dreigt van de kant van menselijk handelen in de openbare ruimte.

Een aantal belangrijke elementen uit deze definitie verdienen de nodige aandacht. Niet alleen objectieve feiten (de bescherming) worden in aanmerking genomen, maar ook en zeker even belangrijk is het subjectieve element, het zich beschermd voelen. Bovendien wordt de veiligheid of onveiligheid veroorzaakt door menselijk handelen. Oorzaken als natuurgeweld, constructiefouten en dergelijke worden hierbij uitgesloten.

De subjectieve component, of de onveiligheidsbeleving, verwijst naar de mate waarin de omgeving als veilig of onveilig wordt ervaren. Dat gevoel ontstaat door het gelijktijdig ervaren van een dreiging en van het onvermogen om aan deze dreiging het hoofd te bieden. Subjectieve onveiligheidsgevoelens zitten geworteld in een pakket van zorgen over de sociale problemen in de directe omgeving. Het gaat om problemen zoals onaangenaam gedrag, verloedering, vervuiling, botsing van leefstijlen, problemen van multiculturele aard, demografische opbouw en angst om slachtoffer te worden.

De omgeving kan de subjectieve sociale veiligheid beïnvloeden, door de inrichting van de woonomgeving alsook door de mate van verzorging en beheer van de omgeving.

3.1 SOCIALE VEILIGHEID EN PUBLIEKE RUIMTE

Veiligheid en veiligheidsgevoelens worden in belangrijke mate beïnvloed door de inrichting van de publieke ruimte en door de inplanting en constructie van gebouwen. Daarom moet er bij de planning en inrichting van de ruimte aandacht zijn voor mogelijke risico's op het ontstaan van criminogene zones en voor contexten die kunnen leiden tot overlast. Kortom: de ruimtelijke inrichting kan het menselijke gedrag in positieve of negatieve zin beïnvloeden.

Geen of onvoldoende aandacht voor veiligheidsgerelateerde principes bij de planning van de openbare en de private ruimte draagt bij tot het ontstaan van delict- en overlastgevoelige zones en omstandigheden. De remedie achteraf is een symptoomaanpak die veelal niet vol te houden is en die een aanzienlijke maatschappelijke kost inhoudt (bijv. meer blauw op straat, camerabeveiliging, het afsluiten van onveilige passages tot zelfs het ontstaan van 'gated communities'). Het gaat niet enkel om financiële en materiële investeringen, maar ook om de sociale en psychische consequenties van een omgeving met een hoog 'security gehalte'.

Aandacht voor de leefbaarheid is dus noodzakelijk van in het begin en op alle niveaus bij de ontwikkeling van een nieuwe woonwijk. Een heel scala van factoren heeft invloed op de leefbaarheid van de wijk:

- Op stedenbouwkundig vlak:
 - de keuze van het terrein: beter kleinschalige, inbreidingsgerichte projecten dan grootschalige, geïsoleerde wijken;
 - het bouwprogramma: evenwicht tussen verschillende bewonersgroepen, een goede sociale mix, niet overvol, rekening houdend met de draagkracht van het perceel en van de omgeving enz.;
 - functiemenging: wonen, winkelen, ontspannen enz.

3. Sociale veiligheid

- Het ontwerp van de openbare ruimte:
 - inrichting van de openbare ruimte: uitnodigend, overzichtelijk, voldoende verlicht enz.;
 - vermijden van restruimtes;
 - mogelijkheid tot visuele en sociale controle;
 - duidelijke zichtlijnen;
 - doorwaadbaarheid van de wijk.
- Architecturale invulling:
 - het ontwerp en de inrichting van de wooneenheden: leefruimtes gericht op de straat, sociale controle vanuit de woningen, maar ook voldoende bergruimte, gebruik van duurzame en onderhoudsvriendelijke materialen enz.;
 - beperking van het aantal wooneenheden per appartementsblok;
 - duidelijke afbakening van de private en de publieke zones.
- Beheersaspecten:
 - de betrokkenheid van de bewoners stimuleren;
 - effect van toe-eigening en collectieve verantwoordelijkheid.

Het is duidelijk dat er een zekere hiërarchie in deze maatregelen zit. Wanneer men een te zwaar bouwprogramma realiseert op een geïsoleerd perceel en daarbij slechts een minimale en versnipperde openbare ruimte voorziet, zal het veel moeilijker zijn om de wijk leefbaar te maken dan wanneer van in het begin rekening wordt gehouden met deze aspecten.

Hieruit volgt ook dat men door een oordeelkundige inrichting van de publieke ruimte de leefbaarheid van de wijk en zelfs van de ruimere omgeving sterk kan verhogen en daarmee ook de sociale veiligheid ervan.

3.2 AANBEVELINGEN VOOR VERSCHILLENDE NIVEAUS

3.2.1 STEDENBOUWKUNDIG: TERREINKEUZE EN BOUWPROGRAMMA

Stedenbouwkundige beslissingen hebben een belangrijke impact op de sociale veiligheid:

- op macroniveau - van gewestplan tot structuurplan - worden structurele beslissingen genomen over de omvang en de locatie van functies zoals woongebieden, recreatie- en industrieterreinen, verkeer en principiële keuzes met betrekking tot woonmilieudifferentiatie (doelgroep, bouwvorm, dichtheid, voorzieningen). Verkeerde beslissingen op dat niveau zijn zeer moeilijk of zelfs niet meer te herstellen.
- op mesoniveau neemt men beslissingen m.b.t. de praktische woonmilieudifferentiatie. Hiermee bedoelt men de bouwvorm (hoogbouw, laagbouw), de dichtheid (percentage open ruimte, open, halfopen, gesloten bebouwing), de voorzieningen in de wijk en de doelgroep (senioren, gezinnen met kinderen, studenten).

Indien woonblokken en/of -wijken afgelegen liggen (ver van het centrum en/of van de noodzakelijke sociale, economische, culturele voorzieningen) en daarenboven monofunctionele gebieden zijn (gebieden met een eenzijdige woonfunctie), is er een manifest gebrek aan voorzieningen en activiteiten die noodzakelijk zijn om een zekere leef- en woonkwaliteit in de wijk te garanderen. Het gebrek aan voorzieningen in de buurt, zoals ontspanning, kan mede aanleiding geven tot gevoelens van onveiligheid of bedreiging.

Hoogbouwwijken zijn vaak eilanden die geïsoleerd en duidelijk onderscheiden zijn van de rest van de omgeving. De gebouwen staan vaak op zichzelf, zonder (zichtbare) relatie met de omgeving. De ruimte eromheen blijkt een restruimte te zijn, ongedefinieerd en weinig gebruikt. Door zijn vorm benadrukt de hoogbouw een (ruimtelijke) segregatie.

Bij nieuwe ontwerpvoorstellen en de stedenbouwkundige planning van sociale woonprojecten dient aandacht te worden besteed aan de ruimtelijke integratie van de wijk, aan de inpasbaarheid in de omgeving en het schaalniveau van deze projecten. Niet enkel de grootte van de wijk staat in relatie tot de problematiek van sociale veiligheid, maar ook de grootte van de individuele gebouwen (aantal appartementen per blok). Voor moeilijke of grootschalige projecten is het wenselijk dat er een aparte stedenbouwkundige opdracht wordt gegeven die zich toespitst op de studie van de inplanting en van de inwendige structuur, alsook op de coördinatie m.b.t. de overige opdrachten (architectuur, infrastructuur). Deze opdracht geldt niet enkel voor nieuwbouwprojecten maar ook voor herinrichtingsprojecten van wijken. Elk deel van het gebied waar een complex wordt ingeplant, moet van meet af aan een duidelijke functie krijgen waarbij ook rekening wordt gehouden met de externe relaties.

Daarnaast moeten vragen worden gesteld over de toekomstige doelgroep en de bereikbaarheid van het terrein. Hierbij dient men

3. Sociale veiligheid

rekening te houden zowel met de objectieve afstand (in km) voor voetgangers en fietsers, als met de subjectieve afstand. Dat is de psychologische afstand die men ervaart bij het nemen van een bepaalde route, het gevoel dat iets kortbij of veraf ligt of de barrière die gevormd kan worden door bijv. een drukke gewestweg. Ook de bereikbaarheid met het openbaar vervoer moet worden beschouwd, zoals het voorzien van een goed verlichte halte in de nabijheid van de ingang van de wijk, de goede bereikbaarheid ervan door het voorzien van een goed doordachte fiets- of wandelroute en, in overleg met de vervoersmaatschappijen, een goede verbinding met het centrum en het station.

RICHTLIJNEN VOOR HET VERHOGEN VAN DE SOCIALE VEILIGHEID

Analyseer de plek en haar directe omgeving. Beschrijf in een ontwerpplan de bepalende ruimtelijke elementen, de goede kwaliteiten en de knelpunten: de inpassing in de buurt, de aanwezige natuur- of cultuurhistorische elementen, de functionele relaties, de verhoudingen van de open en bebouwde ruimte en van de bouwvolumes onderling, de privacyaspecten die daar het gevolg van zijn en zo meer. Hou rekening met al bestaande plannen en verrichte studies.

Analyseer de directe omgeving van de projectlocatie naar draagkracht en bepaal de gewenste dichtheid. Bepaal tevens de gewenste bouwlijn(en), de bouwvolumes, het gabarriet, de ruimteverhoudingen (open/gesloten), de situering van de toegangen, de eventuele garage-inritten of de publieke doorgangen, de aard en de situering van belangrijke groenmassa's, de lokalisatie van de gewenste voorzieningen en de andere functies in of nabij het project, evenals andere relevante ruimtelijke aspecten. Een inrichtingsschets geeft de concrete invulling weer.

Integreer bestaande natuurlijke elementen als bijv. een beek, een nat grasland, een solitaire boom, een bomenrij, een struweel of een bosje, een helling enz. in het ontwerp en in de aanleg van de buitenruimte. Wanneer dat grotere gehelen betreft, is een publieke toegankelijkheid ervan meer aangewezen dan een louter gemeenschappelijk gebruik door de bewoners.

Integreer aanwezige waardevolle cultuurhistorische elementen in het ontwerp en in de aanleg van de buitenruimte, ook al genieten deze thans geen juridische bescherming. Wanneer het grotere gebouwen betreft, is een publieke toegankelijkheid ervan aangewezen.

Maak voor perifeer gelegen buitenwijken met grote sociale wooncomplexen liefst een leefbaarheidsplan en een actieplan op waardoor een integrale opwaardering van de buurt of wijk wordt nagestreefd. Streef bij de afwerking van dergelijke wijken een differentiatie van woningtypes na evenals een menging van huur- en koopwoningen. Breng bijv. in wijken met monotone appartementsgebouwen ook eengezinswoningen met een privétuin en integreer in wijken met monotone eengezinshuizen ook appartementsgebouwen. Realiseer een kern in de buurt (een centrale open ruimte, een plek met enkele voorzieningen) evenals ruimtelijke accenten die voor afwisseling en oriëntatie zorgen. Schenk in dergelijke wijken voldoende aandacht aan de verkeersveiligheid. Zorg voor een goede relatie tussen de nabijgelegen invalswegen en de wijk en creëer een comfortabele en veilige situatie voor fietsers en voetgangers in de wijk.

Integreer in meer grootschalige projecten voorzieningen die zich richten op een ruimere gebiedsomschrijving. Hun aanwezigheid zorgt ervoor dat ook derden de plek bezoeken en vermindert zo de kans op isolement.

Vermijd voorkanten die uitkijken op (nabijgelegen) achterkanten. Vermijd, zeker in risicogebieden voor vandalisme, achterkanten (achtergevels, tuinen) die rechtstreeks uitgeven op de publieke ruimte. Werk nieuwe wanden van de publieke ruimte (bijv. van doorsteken) af: bij voorkeur met gevels van woningen of met garages en bergingen, eventueel met zorgvuldig afgewerkte tuinmuren.

Ontwerp de toegangszone of -straat van de achterin gelegen woongebouwen zo dat deze vanaf de hoofdstraat een min of meer doorlopende wand vormt die samenhang schept en die zo weinig mogelijk dode stukken (louter garages of tuinmuren) bevat.

3. Sociale veiligheid

3.2.2 HET ONTWERP VAN DE OPENBARE RUIMTE

Het al dan niet overzichtelijk zijn van de omgeving is van belang, zowel voor het ontstaan van onveiligheidsgevoelens als voor het inperken van de objectieve criminaliteit. De omgeving wordt eerder gezien als een doorgangsfunctie dan als een verblijfsfunctie. De mogelijkheid om zich de onmiddellijke omgeving toe te eigenen (personaliseren) is met name bij hoogbouw zeer moeilijk of helemaal niet realiseerbaar.

De openbare ruimten rond de vaak op zichzelf staande gebouwen worden ervaren als restzones, onoverzichtelijk, ongedefinieerd en slecht onderhouden (vaak vol zwerfvuil en sluikestort). Men heeft het gevoel geen greep te hebben op de omgeving waardoor men zich ook niet op zijn gemak voelt in deze ruimten.

De beheersbaarheid vermindert daarenboven naarmate het donkerder wordt, er veel objecten zijn die het zicht belemmeren, er veel struikgewas is vol mysterieuze sluippaden, wanneer men zich in een nauwe ruimte bevindt met weinig zicht opzij enz.

Een onoverzichtelijke omgeving maakt het ook gemakkelijk voor de potentiële dader van een misdrijf om zich te verbergen.

Bij bestaande woningcomplexen moet een duidelijke bestemming worden gegeven aan de restzones. Bij nieuwe projecten dient vooraf elk deel van het gebied bepaald te zijn. Extra aandacht moet ook worden gegeven aan de situering van parkeerplaatsen en fietsenstallingen.

Het ruimtelijk bevorderen van sociale en visuele controle, zichtassen en doorwaadbaarheid staan voor visueel en ruimtelijk perspectief, voor een betrouwbare en zekere omgeving. In dat verband kan worden gedacht aan leesbare bouwpatronen, aan specifieke groenvoorziening, aan doorzichtige in plaats van gesloten afsluitingen, aan mogelijkheden tot overzicht met balkons en erkers. De sociale controle in een woonomgeving wordt ook makkelijker door het bevorderen van de mobiliteit en van de permanente aanwezigheid. Permanente aanwezigheid en mobiliteit worden bevorderd door diverse woningtypes, door aantrekkingspolen zoals de buurtwinkel of het buurtcafé, door een deelgebied te reserveren voor volkstuintjes. Die maatregelen verhogen bijv. de objectieve veiligheid en de veiligheidsgevoelens.

Er dient opgemerkt te worden dat men moet vermijden dat maatregelen om zichtbaarheid en overzichtelijkheid te vergroten te pas en te onpas worden aangewend (bijv. te veel verlichting, verwijderen van alle groen). Maatregelen mogen niet in strijd zijn met deze die de leefbaarheid van de omgeving dienen te bevorderen (bijv. vermijden van open, winderige, naakte ruimten).

De omgeving dient zodanig ingericht te worden dat deze niet enkel wordt opgevat als een doorgangsruimte.

Er moeten ook voldoende plekken zijn die verblijfskwaliteiten bezitten (bijv. zitplaatsen en spelmogelijkheden).

De bewoonbaarheid en beleefbaarheid van de openbare ruimte maken dat het er aangenaam toeven is. De aanwezigheid van mensen in de openbare ruimte zorgt voor sociale controle.

Een multifunctionele ruimte is beter dan een hoekje voor de kleintjes, een hoekje voor wat grotere kinderen, een hoekje voor de ouderen enz. Beter een grotere ruimte met wat informele speelelementen voor alle leeftijden, dan een versnipperde publieke ruimte. Natuurlijk moeten bepaalde functies die hinder kunnen veroorzaken, zoals een basketbalveldje, wel op een voldoende afstand van de woningen en de rustzones worden voorzien.

Zorgen voor een goede doorwaadbaarheid van een wijk betekent niet enkel het voorzien van aparte voetgangers- en fietswegen door de wijk. Deze wegen moeten ook daadwerkelijk plekken met elkaar verbinden, anders zullen ze niet worden gebruikt. Een doorsteek door een wijk van een appartementsgebouw aan de ene zijde naar de supermarkt/sporthal/bushalte aan de andere zijde zal veelvuldig worden gebruikt, ook door gebruikers van buiten de wijk. Als de fietsweg daarentegen een omweg betekent om ergens te komen, zal deze weg niet worden gebruikt, wat juist het onveiligheidsgevoel in de hand zal werken.

Aanbevelingen

Een verzorgde en goed onderhouden groenaanleg van voldoende afmeting heeft een positieve invloed. De mensen voelen er zich goed, wandelen en verpozen er graag, wat door een verhoogde aanwezigheid een positieve invloed heeft op de sociale veiligheid.

Daarnaast kan het voorzien van een overgangszone, met een duidelijke functie, tussen het openbare en het privédomein een uitwisseling mogelijk maken tussen deze twee gebieden. Deze zone kan dienst doen als ontmoetingsplaats en biedt de mogelijkheid tot ongedwongen contact met de burens, hetgeen het sociale leven en de samenhang in een buurt kan bevorderen. Er kunnen ook allerlei activiteiten ontstaan die het levendige karakter van de omgeving of buurt ten goede komen. Het kan ook de betrokkenheid

3. Sociale veiligheid

van de bewoners met hun omgeving vergroten, wat op zijn beurt een invloed heeft op een toename van informele sociale controle en bijgevolg een afname van onveiligheidsgevoelens. Het moet wel zichtbaar of ervaarbaar zijn wie voor welk deel (privé/openbaar) verantwoordelijk is en instaat voor het nodige onderhoud.

Het inrichten van voorzieningen en accommodaties (bijv. ontmoetings- en ontspanningsruimten voor jongeren of ouderen) biedt de mogelijkheid voor beperkte en vrijwillige groepsvorming en kan de anonimiteit doorbreken. De jongeren beschikken hierdoor over een ruimte waar ze kunnen samenkomen. Voor kinderen moet voldoende beweegruimte worden voorzien. De inplanting van speelpleinen moet zodanig worden overwogen dat de bewoners er weinig hinder van ondervinden en dat er toch voldoende bewaking is. Er dient op gewezen te worden dat deze voorzieningen en accommodaties aan hun mogelijk gebruik en bereikbaarheid moeten worden getoetst. Niet-gebruikte accommodaties werken onveiligheid eerder in de hand.

- Heldere structuur van buitenruimte en circulatie

Een aantrekkelijk ingerichte, bruikbare en goed onderhouden buitenruimte verhoogt de leefbaarheid van sociale woningen en de buurten waarin ze voorkomt. Het ligt voor de hand dat de buitenruimte vanaf het ontwerp, samen met de gebouwen en binnen de inpassing van het project en zijn omgeving, wordt bekeken.

Hoofdzakelijk voor een leefbare buitenruimte is een kwaliteitsvolle inrichting die de buitenruimte aantrekkelijk maakt om in te vertoeven en van gebruikers en passanten respect afdwingt. Een heldere, overzichtelijke structuur is hiervoor essentieel.

De buitenruimte wordt hiertoe in een of meer herkenbare deelruimten opgebouwd. Afzonderlijke deelruimten hebben een eigen sfeer en functie. Structuurbepalende elementen in de buitenruimte zijn wanden (die vorm, afmetingen en verhoudingen bepalen), reliëfverschillen, circulatieroutes, toegangen, belangrijke zichtassen, doorkijken en accenten. Deze elementen worden tot een samenhangend geheel opgebouwd. Zij worden ondersteund door (gradaties in) verharding en door groenstructuur.

Bij de inrichting van de buitenruimte wordt een goed informeel toezicht nagestreefd door het bewerkstelligen van een zichtbare en voelbare aanwezigheid van bewoners en passanten. Door de controle die individuen hierbij impliciet op elkaar uitoefenen of door het positieve voorbeeldgedrag dat ze als zorgzame burgers stellen, worden maatschappelijk aanvaarde groepsnormen makkelijker nageleefd en blijft onaangepast sociaal gedrag binnen de perken.

Een heldere circulatiestructuur biedt bewoners en bezoekers logische looplijnen (snel herkenbaar en zonder onnodige omwegen). Aanvullend kunnen aantrekkelijke loop-, fiets- en rijroutes er deel van uitmaken. Deze zijn echter ondergeschikt aan de verblijfsfunctie die de buitenruimte dient te vervullen.

- Meervoudig bruikbare plekken en elementen in de buitenruimte voorzien

De buitenruimte van een project reikt bewoners en bezoekers mogelijkheden tot gebruik aan. Omdat het gebruik zeer uiteenlopend van aard kan zijn, doorgaans maar een beperkt gedeelte van de dag in beslag neemt en (sterk) kan wijzigen in de tijd, is het weinig zinvol en ook volstrekt onmogelijk om voor ieder(e) gebruik(er) eigen ruimte te voorzien. Dat zou overigens zeer veel ruimte vergen en de beleving van de buitenruimte zeer voorspelbaar en schraal maken. Datzelfde effect krijgt men ook bij louter kijkgroen, dat best zoveel mogelijk wordt vermeden.

De buitenruimte of delen ervan worden daarom bij voorkeur ingericht als meervoudig bruikbare plekken. Zo nodigt een asfaltpleintje met een lage ommuring uit tot parkeren, skaten, fietsen

en zitten; een halfverharde ruimte met enkele banken en een tafel onder de bomen tot parkeren, gezelschapsspellen, picknicken en zitten; een overdekte zithoek tot barbecue, fietsherstel en tuinfeesten; een brede onderdoorgang met hellingen en muurtjes tot het parkeren van fietsen, tienerspel en een rondhanghoek.

Het meervoudig bruikbaar maken van de buitenruimte of delen ervan dient er ook voor te zorgen dat alle zones duidelijk herkenbare functies vervullen. Het niet functioneel aanwenden van bepaalde zones werkt immers, bij gebrek aan informeel toezicht, sociale onveiligheid in de hand. Inschakeling van eventuele restgronden bij bestaande projecten is bij renovatie dan ook een belangrijk aandachtspunt.

3. Sociale veiligheid

Als de druk door het aantal gebruikers te hoog is of de eisen te specifiek, zijn afzonderlijke plekken voor bepaalde groepen of functies wel zinvol. Dergelijke specifieke ruimten en recreatieve voorzieningen voor jongeren (een balsportveldje, een skateterrein of een fietsparcours), kinderen (een omsloten speeltuin), ouderen (een kleine hondenwei of een aantal zitbanken nabij kijkgroen) enz. dienen voorafgaandelijk aan hun mogelijk gebruik te worden getoetst. Even belangrijk is het inbouwen van vernieuwende, uitdagende en meervoudig bruikbare elementen. De wenselijkheid van groen, water (fontein, kanaaltje, waterhelling, drainagegracht, wadi), straatmeubilair, muurtjes waarop kan worden gezeten, uitgewerkte trappen (die ook als tribune kunnen fungeren), luifels aan poorten of pergola's (die ook beschutting bieden), 'knoeihoeken' (muurdelen bedoeld voor graffiti, plekken bedoeld voor fietsherstellingen), overdekte delen enz. dient voor elk project te worden onderzocht.

RICHTLIJNEN VOOR HET ONTWERP EN DE PLANNING VAN DE PUBLIEKE BUITENRUIMTE/OMGEVINGSAANLEG

De omgeving dient zo ingericht te worden dat deze niet enkel wordt opgevat als doorgangsruiimte. Er moeten voldoende plekken zijn die verblijfskwaliteiten bezitten.

De voorzieningen en accommodaties voor jongeren, kinderen, ouderen enz. moeten vooraf op hun mogelijk gebruik en bereikbaarheid worden getoetst. Niet-gebruikte accommodaties werken onveiligheid immers eerder in de hand.

Vergroot de bereikbaarheid door routes voor fietsers en voetgangers goed te plannen, haltes voor openbaar vervoer juist te plaatsen, fietsenstallingen en parkeerplaatsen te voorzien.

Zorg voor een totaalontwerp waarin de gebouwen, de eventuele voorzieningen, de publieke en semipublieke ruimten, het groen, het parkeren, de bergingen evenals de overgangen naar aanpalende panden op een samenhangende en aantrekkelijke manier zijn verwerkt.

Geef de publieke ruimte tussen de gebouwen een eenvoudige hoofdvorm en geen sterk gelede vorm.

Zorg ervoor dat publieke of semipublieke gebieden in het zicht van de openbare weg of een publieke voetgangers- of fietsroute zijn gesitueerd. Waar dat niet mogelijk is, is een gemeenschappelijk gebruik aangewezen en dienen de ruimten bovendien ('s nachts) afsluitbaar te zijn.

Ontwerp buitenruimten met een heldere ruimtelijke structuur en deelruimten met eigen sferen voor meervoudig gebruik en doelgroepen.

Zorg voor een sobere aanleg van de buitenruimte, zowel qua materiaal- en kleurgebruik, als qua vormkeuze. Stem het kleurgebruik van de bestrating en het straatmeubilair af op deze van het gebouw.

Zorg dat de semipublieke ruimten goed te overzien zijn vanuit meerdere gezichtspunten.

Bij gemeenschappelijke en publieke ruimten dienen ook elementen van spanning, verrassing en afwisseling aan bod te komen.

Zorg er door middel van beplanting of het plaatsen van ruimtelijke objecten voor dat sportactiviteiten (bijv. voetbal) geen overlast veroorzaken.

Ontwerp het openbaar domein niet louter verkeerskundig, maar met het oog op meervoudig gebruik door verschillende doelgroepen.

Breng de buitenruimte in en rond het project in overeenstemming met het te verwachten bewonersprofiel. Plan bij projecten met twee- of meer slaapkamerwoningen speelgelegenheid voor kinderen en, als deze niet in de omgeving aanwezig is en indien mogelijk, ook voor oudere kinderen.

Situeer jongerenvoorzieningen op plaatsen waar de kans op overlast gering is. Streef een ruimtelijke scheiding na tussen de specifieke voorzieningen voor jongeren (rondhanghoeken, voetbalplekken enz.) en de zogenaamde kwetsbare plekken (inkomhallen, fietsenbergingen). Hou bij het inplanten van dergelijke kwetsbare plaatsen ook rekening met jongerenvoorzieningen in de directe omgeving (school, snackbar, discotheek, jeugdhuus) en de routes daartussen.

In voorkomend geval worden speelgelegenheden voor kinderen gesitueerd binnen het gezichtsveld van de woningen en ontspanningsmogelijkheden voor tieners niet nabij de woningen.

3. Sociale veiligheid

Versnipper de buitenruimte niet onnodig met wegen, parkeerplaatsen, hellingen van (half) ondergrondse parkeergarages enz., tenzij dat een bewuste optie is. Integreer dergelijke elementen in het geheel van de buitenaanleg of situeer ze zo dat de buitenruimte optimaal en meervoudig bruikbaar blijft.

Geef het 'territorium' van de vrijstaande gebouwen en objecten aan d.m.v. logische elementen zoals zitmuurtjes, niveaoverschillen in bestrating of hagen. Betrek dergelijke ruimten op het gebouw en realiseer er geen openbare functies (parkeren, zitbanken enz.).

Lokaliseer de looproutes voor voetgangers op logische plaatsen. Pas paden desnoods achteraf aan. Indien een logische looproute om een of andere reden dient te worden onderbroken, geef dat dan op een duidelijke, moeilijk te negeren wijze aan (een gebouw, een halfhoge muur, een waterpartij, een speeltuig, een groen blijvende en prikkende struik enz.) Vermijd op de looproutes onnodige palen of niveaoverschillen.

Ga spaarzaam om met afschermingspalen en hekken. Waar ze onvermijdelijk zijn, hebben hekken bij voorkeur een ruw oppervlak en een donkere kleur, zijn ze doorzichtig en niet te beklimmen.

Plan geen restruimten nabij de woongebouwen, omdat het risico op vandalisme er groter door wordt.

Plan bij (vernieuwing van) grotere projecten met relatief veel buitenruimte, indien daar behoefte aan is en er in de omgeving geen aanbod is, ook een hondenwei. Dat kan overlast in de rest van de buitenruimte verminderen en is tegelijk een ontmoetingsplaats voor bewoners. Een dergelijke ruimte voor loslopende honden is het beste afgeschermd en kan een of meer (zelfsluitende) toegangen hebben.

Integreer het element water in de buitenruimte. De door de watertoets verplicht geworden waterbuffering en infiltratievoorzieningen kunnen door oordeelkundige inpassing en uitwerking een meerwaarde betekenen voor het publiek domein.

Recreatie

Plan vaste elementen met meervoudig gebruik: een luifel, een zitbank met een tafel, een zit-, klim- of hangmuur enz.

Tracht op plaatsen waar het past zoveel mogelijk meervoudig bruikbare elementen in de publieke ruimte te integreren: lage en halfhoge muurtjes die ook als zitbank of evenwichtsbalk kunnen worden aangewend, kleine hellende vlakken waarop met speelgoedauto's of knikkers kan worden gespeeld, grotere oppervlakken waarop gefietst, geskatet of geskeelerd kan worden, verstevigingsblokken voor lichtpalen die als zitelement kunnen worden gebruikt.

Maak in de grotere gehelen een herkenbare 'rondhanghoek' voor de oudere jeugd, waar men kan zien en gezien worden. Dergelijke inrichting is bij voorkeur gesitueerd nabij een looproute en geenszins nabij woningen. Eventueel kan er ook een gedoogzone voor graffiti worden voorzien.

Plaats een balkooi wanneer de ruimte beperkt is en er door het gebrekkige aanbod in de omgeving toch balspel mogelijk moet zijn.

Plan, waar voetbalspel ongewenst is, geen grote gazons of verharde oppervlakken, maar compartimenteer de ruimte door middel van stevige objecten (met functie) of niveaoverschillen.

Situeer specifieke voorzieningen voor de ouderen (degelijke zitbank, rustig plekje in het groen, kaarttafel of petanqueveld enz.) niet nabij voorzieningen voor de oudere jeugd, zoals een skatepiste of een trapveldje.

Geef, indien afzonderlijke voorzieningen voor verschillende leeftijden worden aangebracht, elke inrichting een eigen plek en baken deze duidelijk af door muurtjes, niveaoverschillen en/of beplanting. Hou er echter rekening mee dat alles evolueert en dat al te gerichte elementen in de buitenruimte (speeltuigen) na verloop van tijd niet meer aan een behoefte zullen beantwoorden. Een specifieke inrichtingswijze moet dan ook permanent aanpasbaar zijn.

Vermijd ondoorzichtige speeltoestellen, omdat deze veelal tot vandalisme uitnodigen.

3. Sociale veiligheid

Groen

In een stedelijke omgeving dient het groen structurerend te zijn voor de buitenruimte of moet het een spelfunctie hebben. Het aanplanten van bomen, hagen en gazon zijn hiervoor aangewezen.

De groenaanleg is afhankelijk van de densiteit van de plek. Hoe drukker de omgeving, hoe minder laag groen er nodig is. In zeer frequent gebruikte ruimten wordt bij voorkeur geen graspartij aangelegd maar (half)verharding en worden beter muurtjes geplaatst dan hagen.

Pas groenvolumes aan de schaal van de buitenruimte aan (met voldoende lichtinval in de woningen) en breng goed doordacht de juiste hoeveelheid groen aan: één goed gekozen en goed geplaatste boom is beter dan tien struiken of bloembakken. Zorg dat een belangrijk deel van de groenaanleg bruikbaar blijft om in te spelen, te zitten enz. Beperk groenobstakels zoals hagen, struikenpartijen, bloemperken tot die plaatsen waar afschermingen, afscheidingen of zichtaccenten gewenst zijn.

Leg in de nabijheid van woongebouwen geen besloten plekken op het publiek domein aan met een lage overzichtelijkheid (bijv. bos- en struikgehelen). Elders in het publiek domein zijn die wel mogelijk. Dergelijke groenplekken palen bij voorkeur minstens aan één zijde van de rijweg of aan een belangrijk fietspad.

Maak een goede keuze van de soort bomen, afhankelijk van het gewenste kruinvolume, de hoogte, het bladerspel en de kleuren. Waar gevreesd wordt voor sterke beperking van het gezichtsveld en er toch bomen vereist zijn, dienen bomen met transparante kruinen te worden aangeplant.

Plant onmiddellijk bomen met een voldoende maatverhouding. Tenzij in uitzonderlijke beeld- of structuurbepalende situaties is het echter ook niet nodig om volgroeide bomen te laten overplanten. Neem indien mogelijk bestaande, volwassen bomen in de groenaanleg op.

In een stedelijke context is het aangewezen om bomen op adequate wijze te beschermen.

Verlichting

Om een permanente waarneembaarheid te waarborgen, is een aangepaste nachtelijke verlichting van de buitenruimte essentieel.

Om geluidsoverlast te verminderen, kan men overwegen om de verlichting van de speelplekken na een bepaald uur te verminderen.

Zorg ervoor dat de publieke toegangen evenals de aan de toegang palende gevelvlakken van de gelijkvloerse verdieping behoorlijk verlicht zijn.

Secundaire constructies in de buitenruimte

Secundaire constructies in de buitenruimte zijn bij voorkeur rechtstreeks zichtbaar vanuit de woningen.

Verkeer

De bruikbare buitenruimte van projecten in woonstraten wordt vergroot door een woonerf of zone 30-inrichting.

Waar de doorgang naar een binnenplein of een fiets- of voetgangersroute dergelijke straten kruist, is het aanbrengen van een accent wenselijk.

Vermijd doodlopende straten (zogenaamde pijpenkoppen). Deze passen veelal niet in de ruimtelijke structuur, wentelen de verkeersdruk af op de omliggende (woon)straten en verengen het gebruik en de leefbaarheid van het openbaar domein. De verkeersveiligheid in een woonproject heeft meer baat bij een goede inrichting van de straat of het plein als een zone 30 of een woonerf. Een uitzondering hierop vormen de stegen, de beluiken en de binnenpleinen die in het bestaande weefsel van woonkernen kunnen worden geïntegreerd.

Bij projecten langs hoofdstraten en drukke wegen hoort een afscherpende overgangszone (tussen rijweg en gebouw) om de verkeeroverlast te verminderen. Dat kan door middel van parkeerstroken, brede voetpaden, bomenrijen enz. In de nabijheid van het project dient, bij voorkeur in elke richting, een beveiligde oversteekplaats te worden voorzien. Afhankelijk van het type weg varieert deze van een rijwegopsplitsing en/of -versmalling met zebrapad, via een plateau tot een oversteekplaats met verkeerslichten. In uitzonderlijke gevallen kan het realiseren van een ongelijkvloerse oversteekplaats aangewezen zijn.

Waar binnenpleinen, voetgangers- of fietsroutes op dergelijke straten uitgeven, wordt in ieder geval een voldoende brede overgangszone naar de rijweg of het fietspad gepland. Waar dat onmogelijk is, is het plaatsen van een afscherming die het kinderen en fietsers bemoeilijkt om rechtstreeks de rijweg te betreden, aangewezen: een kunstig poortje, een afschermbeugel, een zitmuurtje, een (versterkte) haag enz. Op dergelijke plekken is een accent in de straatverlichting aangewezen.

3.2.3 DE ARCHITECTURALE UITWERKING

Het is belangrijk om duidelijkheid te creëren in het karakter van publieke, gemeenschappelijke en private ruimten en om afscherpende overgangen tussen die ruimten in te bouwen.

Zowel bewoners als passanten hebben er belang bij dat de structuur van de buitenruimte helder is en dat het bovendien duidelijk is wie van de ruimte gebruik kan maken. Voor binnengebieden die minder rechtstreeks (d.m.v. poorten, onderdoorgangen, nauwere of geknikte toegangen enz.) aansluiten op het openbaar domein is dat zelfs van groot belang.

Maak van de buitenruimte openbare, private of gemeenschappelijke private ruimte.

Of maak een mix, een overgang van private naar gemeenschappelijke private ruimte. Een voorbeeld hiervan is het compartimenteren van de publieke ruimte, bijv. door het aanplanten van een haag enkele meters voor de gevel om de overgang naar de private ruimte te onderstrepen; de zone tussen gevel en haag krijgt in dat geval een semipubliek karakter. Het inbrengen van semipublieke ruimte dient goed overwogen te gebeuren. Vermijd semipublieke ruimte wanneer het woonproject zeer kleinschalig is en uitsluitend het wonen als functie heeft, of wanneer de projectlocatie een druk bezochte buurt (een centrum, een uitgangsbuurt, een schoolbuurt) betreft, maar ook wanneer de ruimte niet overzichtelijk en controleerbaar is of slecht aansluit bij de straat of het plein.

Bij gemeenschappelijke of publieke ruimten en passages dient een voldoende afscherpende overgang met de private binnen- of buitenruimte te worden nagestreefd. Deze kan allerlei vormen aannemen: ramen of terrassen van gelijkvloerse woningen die 1 m boven de publieke ruimte zijn gelegen, een afgeschermd voortuin, een struikenpartij of een toegangsgalerij tegen de gevel, een versterkte haag of een afgewerkte tuinmuur.

Baken publieke en private zones duidelijk af. De visuele en materiële afbakening van de publieke en private zones is een pleidooi voor

3. Sociale veiligheid

het vermijden van vage of grijze zones. De afbakening biedt de bewoner een gevoel van privacy en zekerheid over welk gedrag buiten en binnen aanvaardbaar is. Voor de bewoner en de buitenstaander moet het duidelijk zijn dat een materiële grensoverschrijding gelijk staat met normoverschrijding.

RICHTLIJNEN VOOR DE ARCHITECTURALE ASPECTEN OM DE SOCIALE VEILIGHEID TE VERHOGEN

Bouw zo mogelijk woongebouwen van kleinere omvang, zodat onderlinge contacten en informeel toezicht makkelijker en spontaan tot stand komen. Splits bestaande grotere gebouwen zo mogelijk op in kleinere eenheden.

Werk de randen van de gemeenschappelijke en de semipublieke ruimten af met tuinmuren in degelijke materialen.

Scherp de binnenterreinen, de delen van publieke ruimten en de doorgangen waar geen autoverkeer wenselijk is af met logisch aandoende obstakels (bijv. treden, zitbanken, speelelementen, plantenbakken, waterpartijen, (breek)paaltjes). Vermijd in dergelijke gevallen omklapbare of wegneembare paaltjes, omdat een adequaat beheer ervan in de praktijk zeer moeilijk blijkt te zijn. In gebieden waar geen bromfietsen gewenst zijn, dienen voormelde ingrepen te worden aangescherpt en dienen er zo nodig bromfietssluisen te worden geplaatst.

Geef elke publieke, semipublieke of gemeenschappelijke ruimte een eigen accent (een opvallend gave vorm, een aantrekkelijk uitgewerkte poort, muur of verlichtingselement, een grafisch of plastisch kunstwerk, een waterelement, een goed geplaatste solitaire boom enz.) dat duidelijk maakt dat er aan de inrichting en afwerking zorg is besteed.

Schenk aandacht aan de toegangen tot een nieuwe wijk, aangezien deze bepalend zijn voor de sfeer en het imago ervan. Deze toegangen zijn bij voorkeur duidelijk herkenbaar en overzichtelijk.

Vermijd het gebruik van minderwaardige materialen bij het ontwerpen van de publieke, de semipublieke of de gemeenschappelijke ruimten.

3.2.4 BEHEERSASPECTEN

De betrokkenheid van de bewoners verhogen

Onder sociale controle kan men zowel de verschillende, vaak subtiele manieren verstaan waardoor men bereikt dat groepsnormen worden nageleefd, als de bereidheid van burgers om bij crimineel gedrag in te grijpen. Dat laatste gebeurt echter pas als mensen zich betrokken voelen bij en zich daardoor verantwoordelijk voelen voor 'hun' omgeving.

Indien de omgeving wordt ervaren als een omgeving waarop invloed kan worden uitgeoefend, worden er voorwaarden geschapen voor informele sociale controle.

Om de betrokkenheid van de bewoners bij de omgeving te vergroten, is het noodzakelijk dat zij deze in zekere mate kunnen personaliseren. D.w.z. dat ze er eigen accenten aan kunnen geven, afhankelijk van individuele smaak en waarden. Dat is eerder van toepassing op kleinschalige projecten en bij eengezinswoningen.

Organiseren van toe-eigenbare semipublieke of gemeenschappelijke ruimte voor bewoners

De leefbaarheid van sociale woonprojecten is erbij gebaat dat bewoners zich een belangrijk deel van de gemeenschappelijke, semipublieke en zelfs publieke ruimte kunnen toe-eigenen. Ze moeten er zich thuis kunnen voelen, de ruimten meer dan alleen als louter functionele passage aanwenden en er zich mee verantwoordelijk voor voelen. Dat zorgzame gebruik dwingt ook respect van andere gebruikers af.

Basisvoorwaarden opdat bewoners zich deze ruimten kunnen toe-eigenen, zijn een kleine schaal en goede overgangen naar private ruimten.

3. Sociale veiligheid

In publieke ruimten is een dergelijke kleinschaligheid veelal moeilijk te realiseren en kan ze snel tot ongewenste versnippering leiden. Het inbouwen van deelruimten met verschillend karakter en beleving is er daarom des te belangrijker.

Overgangen naar de private ruimten vormen verlengstukken van de eigen woning of zorgen voor een interessante zichtrelatie.

Enkele mogelijkheden tot personalisatie zijn de bewoners betrekken bij het tot stand brengen van het openbaar domein en de bewoners betrekken bij de inrichting en het beheer van voorzieningen en accommodaties (bijv. speeltuintjes).

De anonimiteit wordt doorbroken door het aanbrengen van persoonlijke accenten. Hierdoor gaan mensen zich meer betrokken voelen bij de omgeving en deze in zekere mate als hun omgeving beschouwen. Dat zal rechtstreeks zijn weerslag hebben op de mate van onderhoud van de omgeving. Ook zal de bereidheid om in te grijpen indien iemand moedwillig deze ruimte aantast, bijv. door vandalisme, aanzienlijk vergroten. De mate van het aanbrengen van persoonlijke accenten moet uiteraard in de hand worden gehouden en ter zake dienen voorafgaandelijk duidelijke afspraken gemaakt te worden.

Onderhoud en beheer van de openbare ruimte

Een slecht onderhouden omgeving lokt meestal meer vervuiling en verloedering uit. Het werkt ook het gevoel van onveiligheid in de hand. De omgeving krijgt een slecht imago en er wordt geen sociale controle meer uitgeoefend.

Mensen gedragen en voelen zich goed in een omgeving van goede kwaliteit. Het onderhoud van groenzones (regelmatig snoeien van beplantingen en bomen), het stelselmatig opruimen van sluikstort en storende elementen vergt echter financiële inspanningen.

RICHTLIJNEN VOOR DE BEHEERSASPECTEN VAN DE AANGELEGDE PUBLIEKE RUIMTE

- Er dienen mogelijkheden voorzien te worden tot personalisatie van de directe omgeving, zoals het betrekken van de bewoners bij het tot stand brengen van het openbaar domein of bij de inrichting en het beheer van voorzieningen en accommodaties.
- In de ontwerpfase moeten de kostprijs van het onderhoud en het minimaal vereiste onderhoudspeil worden vastgelegd, zodat alle partijen wat betreft de middelen en personeel de nodige schikkingen kunnen treffen. Er moet worden bekeken of het beeld van de openbare ruimte en van de groenzones in het bijzonder beantwoordt aan de verwachtingen van de bewoners.
- Het onderhoud van de omgeving, dat tot de verantwoordelijkheid van de gemeente behoort, dient zorgvuldig te gebeuren en in onderlinge samenwerking met alle betrokkenen.

ALGEMENE RICHTLIJNEN VOOR HET BEVORDEREN VAN DE SOCIALE VEILIGHEID

Over het aspect sociale veiligheid bestaat er geen reglementering. Het zou ook moeilijk zijn. De subjectieve component - het gevoel van onveiligheid - is immers erg belangrijk. Objectieve feiten zoals diefstallen wegen uiteraard zwaar door, maar het zijn vooral de kleinere delicten die vaak leiden tot een negatieve spiraal in een bepaalde buurt of wijk, zoals sommige vormen van vandalisme of zelfs niet-strafbare feiten zoals monopolisering van (onder)delen van een publieke ruimte door bijv. jongeren.

Sociale veiligheid is een van de rode draden doorheen de realisatie van sociale woonprojecten. Van het algemene stedenbouwkundige niveau tot en met de detaillering van de publieke ruimte, het hele proces lang moet er voldoende aandacht worden besteed aan dit aspect.

Enkele algemene aandachtspunten zijn:

- streef een goede visuele relatie na tussen de woningen en de (onder)delen van de publieke ruimte.
- creëer een overzichtelijke structuur in de publieke ruimte (vermijd versnippering en restruimten door onoordeelkundige toepassing van constructies en hoog groen).
- installeer een adequate openbare verlichting met een permanent karakter op potentieel onveilige plekken zoals (smalle) overbouwde voetgangersdoorsteken.
- vermijd zoveel mogelijk groenzones in binnengebieden, zeker indien de zones alleen bereikbaar zijn via weinig gebruikte, doodlopende voetwegen. Situeer groenzones daarentegen langs veelgebruikte paden of wegen.